

Könyvtár 2.0

Mit is mondhatunk e fogalomról? Azt, hogy nem új? Régen szimplán csak azt mondtuk, hogy korszerű, vagy még régebben, hogy naprakész.

Miért kell ezzel foglalkozni?

Pintér Róbert, az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) igazgatója egy konferencián nagyon szemléletesen mutatta meg, hogy miért aktuális a könyvtárak számára a korszerűség, a változás, a Könyvtár 2.0.¹

„A könyvtárak megújulás előtt állnak. Ez a megújulás nemcsak választás kérdése, hanem kényszer is... Azt, hogy mi fog történni, a kulcsszereplők közötti viszony fogja eldönteni. Ezek a kulcsszereplők az olvasó, a könyvtáros, a döntéshozó, az információ és az információhordozó technológia. A változás lényege abból fakad, hogy alapvetően megváltozott az információ és az információhordozó technológia. Ennek hatása van az olvasóra, a könyvtárosra és az információra egyaránt. Ez a fejlődés felveti azt a kérdést, hogy vajon továbbra is a »hagyományos« könyvtár-e az információkhoz való hozzáférés leghatékonyabb eszköze? Végeredményben a könyvtár legitimitása és létezése kérdőjeleződik meg.»

A kérdésfelvetés provokatívnak tűnik – pedig egyáltalán nem az!

Ha jobban megnézzük a kulcsszereplőket, akkor azt látjuk, hogy nemcsak a Pintér által említettek változtak meg gyökeresen, hanem az olvasó, a könyvtáros és a döntéshozó is igen erőteljes átalakuláson megy át. Ha ilyen mértékű a környezeti változás, akkor jogos a kérdés, hogy vajon szükség lesz-e a „hagyományos” könyvtárra. Alapvetően újra kell gondolni a „könyvtár” fogalmát, definícióját. El kell helyezni a folyamatosan megújuló és változó világban. Már önmagában a „folyamatos változás” problémát jelent, hiszen a könyvtárak eddig egyfajta állandóságot képviseltek az információhoz való hozzáférésben. Privilegizált helyzetük volt, és ebből fakadóan maguk határozhatták meg a változások mértékét, gyorsaságát. Volt idő kigondolni, megtervezni, tökéletesre csiszolni folyamatokat, eljárásokat. Ezzel szemben az új világ folyamatosan és gyorsan változik. Talán a legjobban a szoftverek mutatják ezt. Nincs végleges verzió, nincs befejezettség! Amint megjelenik egy program, máris készül a javítás, a következő verzió, és azzal párhuzamosan már folyik a következő generációs fejlesztés is.

Folyamatosan figyelni kell a kulcsszereplőket. Reagálni a körükben történő változásokra, és ezt a lehető leggyorsabban megjeleníteni. Az **„alkalmazkodó könyvtár”** lesz a jövő intézménye.

És itt jön be a képmbe a Könyvtár 2.0! Azért kell róla beszélni, mert tulajdonképpen ezt az alkalmazkodó könyvtárat jelenti, ezt jeleníti meg, ezt járja körbe a Könyvtár 2.0 fogalma.

Rendkívül sokat beszélnek róla az utóbbi két évben, sőt többet használják a netes fórumokon, mint bármelyik „hagyományos” könyvtárral kapcsolatos fogalmat. Mindennel kapcsolatban megjelenik, legyen szó katalogizálásról, közönségkapcsolatokról, marketingről, tájékoztatásról stb.

A kérdés megközelítése sokrétű, éppen ezért érdekes.

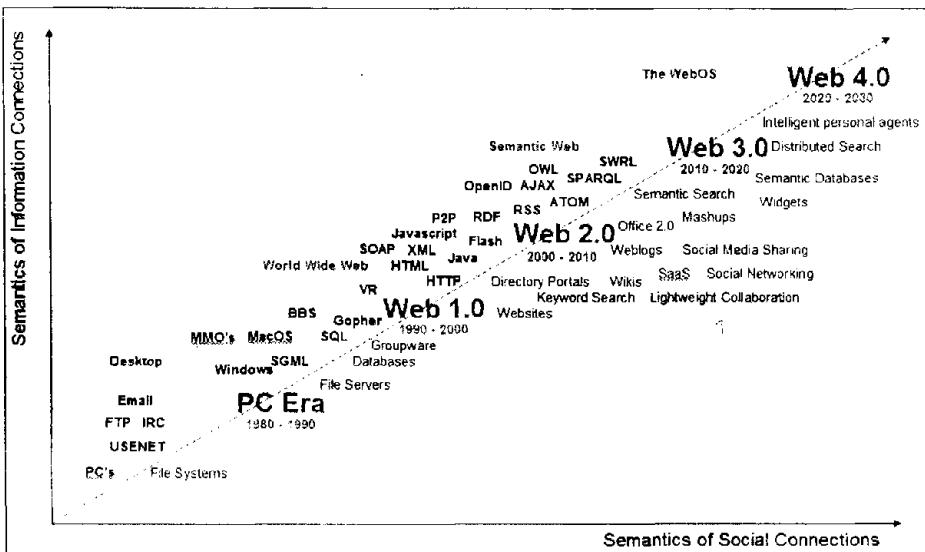
- Sokan rajongással nyilatkoznak róla, és mindenbe belelátják, mindenhol és azonnal bevezethetőnek vélik, őket nevezhetjük „**hívőknek**”. A „hívők” is bajban vannak, amikor arra kerül a sor, hogy leírják a fogalom tartalmát. A blogjában legalább két oldalon a megszokott szabad stílusban és nagyon plasztikusan fogalmazva próbálja Takács Dániel – az egyik guru – tisztázni, hogy mit értenek rajta. „*Elnézést, ez csúnya lesz: mert végül is mi a t...m az a könyvtár 2.0?*”²
- Sokan értetlenül figyelik és próbálják megérteni, hogy miért van ekkora felhajtás körülötte, őket nevezhetjük „**semlegeseknek**”.
- Sokan szkeptikusan figyelik a nyilatkozatokat és nem hisznek mindenhatóságában, őket nevezhetjük „**szkeptikusoknak**”. „*Mindenki ismeri a web 2 zászlóshajóit, google, youtube, myspace, iwiw, wikipédia, blogter stb. Miben is nyújtanak újat ezek az oldalak? Szinte semmiben, egyszerűen akkora a felhasználók sávszélessége, hogy már nem gond videót nézni, feltölteni, mindenkinek állandó nete van...*”³

Egy biztos – nehezen megfogható, nehezen értelmezhető a dolog. Mindenképpen foglalkozni kell vele, meg kell ismerni, meg kell barátkozni vele, akármelyik csoportba is tartozunk.

Először vizsgáljuk meg mit jelent a fogalom eredetije.

A web fejlődése

Nézzük meg, hogy az informatika területén mit értenek a web fejlődésén.

Forrás: Radar Networks & Nova Spivack, 2007 – www.radarnetworks.com

A fejlődést elemezve jól látható, hogy tulajdonképpen az együttműködés szintjeinek, valamint a tartalmakhoz való hozzáférés technikáiban történt változások igen jelentősek.

- **PC-korszak:** a hálózatos működés kezdetei, korlátozott információcsere (ftp, e-mail, usenet, irc.).
- **Web 1.0:** az információcsere eszközeinek egyszerűbbé válása. az első „közösségi” tartalmak megjelenése (gopher, bbs, newsgroup, html, java, flash, database).
- **Web 2.0:** a „közösségi” tartalmak népszerűvé válása, a szükséges szoftverháttér megjelenése, az internet nagymértékű elterjedése, az „internet generáció” belép a felhasználók táborába (rss, blog, wiki, social networking, video-, foto-, videosharing).

A valódi, a minőségi különbség a hagyományos média és a Web 1.0 között van, ugyanis már a korai web demokratizálta a kommunikációs csatornákat. Ez azonban főleg elvi demokrácia volt, kellett hozzá a Web 2.0 eszköztára és átalakult médiaszerkezete, hogy ez a gyakorlatban is demokráciát jelentsen. Valójában csak a Web 2.0-ban bővül ki drasztikusan a tartalom-feltöltők száma, a megváltozott és stabil infrastruktúrának és az egyszerű kezelői felületnek köszönhetően potenciálisan minden letöltő egyben feltöltővé is válik.

Mindenki mást ért rajta, belőle, benne:

- a programozóknak: Ajax, comet, soap, xhtml,
- blogereknek: új médium, RSS, szerzői jogok,
- közösségépítőknek: iwiw, myvip, barátikör,
- filozófálóknak: user content, státusok, mítoszok,
- és sorolhatnánk a többieket is (sales, marketing, designerek stb.).

Az igazán modern és korszerű gondolkodásúak már csak erről beszélnek, míg mi, földi halandók még a PC-korszakot sem emésztettük meg teljesen, a Web 1.0-t észre sem vettük, a Web 2.0-ról pedig annyit tudunk, hogy valami nagyon fontos lehet, mert nagyon sokat beszélnek róla, csak az utóbbi évben több konferenciát rendeztek ebben a témakörben, mint bármely más informatikai kérdéssről.

- **Web 3.0** fogalma is megjelent, – holott még a 2.0-t sem értjük – ami az internetes tartalmak intelligens feltárására helyezi a hangsúlyt (semantic web, semantic search). A szemantikus web akkora újítás lehet a web történetében, hogy nyugodtan kijár neki a megemelt verziószám (3.0), a témédek elméleti és technológiai kérdés (xml vs. rdf, owl, daml és az összekombinálhatóság), azonban egyelőre inkább azt mutatja, hogy az okos és szervezett internet egyelőre csak utópia, amellyel kapcsolatban izgalmas és produktív párbeszédet lehet folytatni.

Amint látjuk, a Web 2.0 ezek szerint nem is annyira új, nem is annyira korszerű! Az informatika világában egyre több a Web 3.0-al foglalkozó tanulmány jelenik meg.⁴

- **Web 4.0**-ról is álmodnak az igazán merészek: a jósok szerint ez a számítástechnika teljes hálózatosodását jelenti. Megjelenik a hálózati operációs rendszer, valamennyi alkalmazás az interneten működik, intelligens személyi ügynökök végzik a testre szabott tartalmi feltárást, keresést.

Web 2.0

A Web 2.0 elnevezés először egy 2004-es konferencián hangzott el, majd 2005-től rohamosan elterjedt. Tim O'Reilly-nek köszönhetően.⁵

Leginkább definíció nélküli gyűjtőfogalomnak vagy koncepciónak tekinthetjük, amelynek hívószavai: **nyitottság, közösség, tudásmegosztás, közösségi tartalom előállítás, aktív részvétel, új megjelenési formák.**

A fogalom rendkívül rövid időn belül elterjedt, népszerű lett és a média teljes erővel átvette. Azóta folyamatosan jelen van a kommunikáció minden területén. Nemesak a számítógépes világban lett népszerű, hanem valamennyi foglalkozás, tudományág, szakma megalkotta a maga 2.0-ás világát.

A Web2-es szolgáltatások

Közösségi alapú tartalomszolgáltatások

- **Fórum:** olyan egyszerű szerkesztői felülettel ellátott véleménymegosztó szolgáltatás, amelyben meghatározott témában bárki aszinkron módon hozzászólhat a témához, illetve elolvashatja mások véleményét. A hozzászóláshoz általában regisztrálni kell az oldalon, a regisztráció legfőbb célja, hogy egy-egy felhasználó nickjét, azaz a fórumon használt becenevét más ne használhassa fel. Ez a nick biztosítja a hozzászólások azonosíthatóságát; kialakít egy virtuális identitást, amely a „névtelenség” miatt gyakran teljesen eltérhet a hozzászóló valóságos paramétereitől. A véleményeket általában fordított időrendben látjuk, tehát a legfrissebb hozzászólás van legfelül. A fórumok leggyakrabban kiegészítik a fórumnak helyt adó weboldal információit. De igen gyakori az önálló, az oldal témájától független topikok működtetése is. A fórumoknak valamelyik weboldal ad otthont, ezért ezek a fórumok a legtöbb esetben felügyelet alatt vannak, tehát nem teljesen szabad a tartalom.

- **Blog:** a fórumokkal ellentétben a teljesen szabad véleménynyilvánításnak a terepe, egyetlen határt a készítő személye jelent. A blogra leggyakrabban az on-line napló, webnapló meghatározást használják, de ez nem egészen fedi a blog fogalmát. A blogok gyakran frissített személyes weboldalak, amelyek a saját tartalmak mellett ajánlásokat tartalmazhatnak, más weboldalakra, cikkekre, személyes kommentárt fűzve ezekhez.

Kétfajta weblogot lehet megkülönböztetni, az egyik az információs blog, a másik a személyes blog. Az információs weblogoknak szintén két nagyobb csoportja van. Az egyikben tágabb vagy szűkebb témájú cikkekre, publikációkra linkelnek, mint például környezetvédelem, könyvtárépítéssel, míg a másik egy-egy intézmény vállalat, esetleg termékkel kapcsolatos információkat mutat be. A blogok nemcsak egyszerűen a megjelent írásokra mutatnak, hanem ki is egészítik azokat saját véleményekkel, gondolatokkal. Az információs weblog üzemeltetője az adott téma iránt elkötelezett, aki folyamatosan nyomon követi a témával kapcsolatos eseményeket, információkat gyűjt, és ezeket megosztja az olvasóival.

A személyes blogok valóban leginkább az on-line naplókhoz hasonlíthatók, ezek a tulajdonosok saját kis világukba engednek betekintést. A blogger személyes gondolatait, véleményét, ötleteit és mindennapi tevékenységét, a körülötte zajló eseményeket írja le, a napló nem kötődik egy adott témához. A személyes weblogok különleges fajtája a szemtanú weblog (eyewitness weblog), ami valamilyen esemény hatására jön létre, amit a blog tulajdonosa személyesen átélt. Sajátos formája a blogoknak, amikor ezek laza szerveződésben egy-egy nagyobb téma, szakterület információit dolgozzák fel. Erre nagyon jó példa a könyvtárakkal kapcsolatos „klog” bloging.⁶

A weblogok jelentősége folyamatosan nő. Az Egyesült Államokban létrehozhat olyan weboldalakat, ahol a blogok már a témafeldolgozáson túl együttműködő médiaként (collaborative media) funkcionálnak, tehát a közösségi weblogokon publikált cikkekhez bárki hozzáfűzheti a véleményét, sőt egy szavazórendszer segítségével a közösség tagjai a szavazatok alapján döntenek el, hogy melyik cikk váljék publikussá és melyik ne.⁷

Ma már több millió blogot találhatunk az interneten. Az ugrásszerű fejlődésből is látható, hogy nem bonyolult blogot üzemeltetni, bárki megteheti különösebb szoftverismeretek nélkül is. Mindössze valamelyik blogoknak helyet adó honlapon kell regisztrálni, megadni a weblog nevét, ki kell választani a szimpatikusnak talált dizájnt, begépelni a tartalmat, amit közzé akarunk tenni, és megnyomni a közreadás gombot.

Új jelenség, hogy egy-egy intézmény teljes kommunikációját ebben a formában (ennek a szoftvernek a segítségével) oldotta meg, a teljes webes megjelenése ennek segítségével történik.⁸

A blog egy új fajtája a **Twitter**, ami nem más, mint egy miniblog. Legfontosabb jellemzője, hogy legfeljebb 140 karaktert lehet egy-egy bejegyzésbe beleírni, nemcsak asztali számítógépről, hanem PDA-ról vagy mobiltelefonról is működtethető, használható.

- **Linkgyűjtemény:** az internet kialakulása óta folyamatos problémát jelentett a tartalmak megtalálása. Ennek két egymással versengő, egymást kiegészítő megoldása terjedt el. Egyik az ún. keresőgépek használata – sokan gondolják

úgy, hogy ez az egyetlen, annyira, hogy ebből is egyet (a google-t) ismernek, és minden, ami abban nem található, az számukra nem létezik az interneten. A másik lehetőség a tematikus linkgyűjtemény. Magyarországon a legismertebb a *www.lap.hu* szolgáltatása. A szolgáltatást a legjobban a bemutatkozó oldal ismertetőjének első mondata írja le: „*Ha van egy szenvedélyed vagy hobbid, egy szakterületed, amit úgy ismersz, mint a tenyeredet?, készíts róla linkgyűjteményt!*”⁹ A domain nevet a Startlap adja a *tema.lap.hu* séma alapján. Az oldal elkészítéséhez nem kell sem programozónak lenni, sem pedig html-ismeretekkel rendelkezni, mert a Startlap kidolgozott egy könnyen használható felületet, amelynek segítségével bárki létre tudja hozni a saját linkgyűjteményét.

A közösségi linkmegosztás egy új és népszerű módja linkek elmentésének, megosztásának, kategorizálásának, osztályozásának és keresésének az interneten. A közösségi linkmegosztó rendszerekben a felhasználók elmentik azon weboldalak listáját, amelyek tetszettek nekik, hasznosnak vagy érdekesnek találtak. Ezek a listák nyilvánosan elérhetők, és más hasonló érdeklődésű felhasználók kategorizálva vagy címkézve böngészhetik azokat.

A legtöbb közösségi linkmegosztó portál lehetővé teszi a felhasználók számára a linkek keresését a hozzájuk rendelt leírás és címke (tag) alapján, és a legtöbb felhasználó által elmentett linkeket rangsorolják magasabbra. Néhány ismert megvalósítása a *del.icio.us*, *Diigo*, vagy *kedvenceim.com* oldal.

Közösségszervező és közösségi kapcsolatokat menedzselő oldalak

Ezeknek a célja nem közösségi tartalom létrehozása, hanem egyszerűen csak a közösség létrehozása, fenntartása. Az első ilyen weboldal a *SixDegrees* volt 1998-ban. Nagyon sok embernek lett fontos a kapcsolati háló, ezt a szociális kapcsolatunk fenntartására „használjuk”, ezeken keresztül juthatunk információkhoz, ezen keresztül éljük meg a valahová tartozás érzését, azt az élményt, hogy mindig számíthatunk valakire, azt hogy másoknak is szüksége van ránk.

Magyarországon is számos ilyen szolgáltatás működik. A legismertebb a 2002-ben elindult a *Who is Who* – jelenleg „*iwiv*”¹⁰ néven futó közösségi alkalmazás. Az *iwiv* több szempontból is úttörő közösségi szolgáltatás Magyarországon. Egyrészt meghívásos alapon működik, másrészt a meghívón kívül nagyon fontos momentum, hogy itt a többség a valódi, teljes nevével regisztrál, megadja a foglalkozását, a várost, ahol él, és más egyéb jellemző azonosítókat, hiszen itt a cél az, hogy az ismerőseink ránk találjanak. Így a kommunikáló személy felelőssége sokkal nagyobb, mint például egy on-line fórum esetében.

Hasonló oldalak: *www.myface.com*, *www.myspace.com*, *www.mywip.hu*.

Közösségi tartalom-előállítók, tartalommegosztók

- **Wikik:** A közösségi tudástermelés célja, hogy az emberiség közös tudásanyagát összegyűjtse, erről tájékoztatást adjon, magyarázatot fűzzen hozzá. Ez nem új gondolat az emberiség történetében, hiszen az a cél vezérelte már az alexandriai könyvtár létrehozását, hogy minden, az akkor ismert világban keletkezett írott emlék egyetlen könyvtárba kerüljön. Az interneten szintén elindult egy ilyen kezdeményezés, *Wikipedia*¹¹ néven. Jelenleg mintegy 250 nyelven olvasható, és a nagysága már meghaladta valamennyi papír alapú

konkurensének méretét. A benne található tartalmakat egymással közreműködő emberek hozzák létre és fejlesztik tovább.

A Wiki alapú szolgáltatással azonban nem csak lexikont lehet szerkeszteni, ma már cégen belüli tudásmenedzsmentre is használják, és projektek kollaboratív munkaeszköze. Rengeteg egyéb témájú wiki jött létre, ilyenek például: A HupWiki, amelynek célja egy teljes és pontos nyílt tartalmú UNIX/Linux/BSD/szabadszoftver információs háttér elkészítése. A Wiktionary egy többnyelvű szótár- és kifejezésgyűjtemény. Több, a Wiki-hez hasonló programot is használhatunk ezen szolgáltatások létrehozására: EditMe, Everything2, SnipSnap.

- **Kereskedelmi, fogyasztóvédelmi szolgáltatások:** közösségi elven szerveződő, a közösség által épített tartalmakból építkeznek. Az egyik legnagyobb médiaismertséget szerzett hazai szolgáltatás a „hálapénz.hu” oldal volt, amelyet jogi úton tiltottak el attól, hogy a „közösségi véleményeket” nyilvánosságra hozza. Érdekes azonban, hogy a babanet¹² tematikus webhelytársalgójában ugyanezek az információk találhatóak meg, és máig működik. A shwoong egy kereskedelmi célú weboldal, amely a világ bármely részén bármilyen nyelven kiadott könyvet, cikket, honlapot, újságot vagy folyóiratot áttekint, elemez, és ezért honoráriumot is kínál a közreműködőknek.¹³ De hasonló elven működők az Amazon könyvajánlója és sok más on-line könyváruház, antikvárium weboldala is. Néhány könyvtár is lehetővé tette, hogy a katalógusteleket a felhasználók segítségével élővé tegye. Ismertéseket, véleményeket lehet a különböző művekhez írni, pl.: a Stockholm Public Library projektje¹⁴ vagy a balmazújvárosi Lengyel Menyhért Városi Könyvtár videókatalógusa.¹⁵
- **Fájlmegosztók:** BitTorrent, amely egy protokoll és egy fájlcsereelő kliens program neve is egyben. Ennél az alkalmazásnál a fájlok letöltése decentralizáltan, elszórta elhelyezkedő számítógépekről történik. A fájlokat apró darabokban töltik le, miközben a program már más érdeklődőnek letöltésre kínálja az éppen letöltött darabokat. Minél keresettebb egy fájl, annál több kliens gépnél található meg a darabjai, ezáltal a letöltés gyorsul, ellentétben a központi szerverekkel, ahol a sávszélesség korlátozott. Rendkívül sok működik belőlük az interneten, nagyon gyakran a féllégális, illegális határon egyensúlyozva. Éppen ezért gyakran változik az elérhetőségük.
- **Képmegosztó oldalak:** nagyon népszerűek a felhasználók körében. Lehetővé teszik hogy a regisztrált felhasználók megoszthassák másokkal az általuk készített felvételeket. Azokat kommentálják, értékeljék. Legismertebb a Flickr.¹⁶
- **Videomegosztó portálok:** elvben megegyezik az előző szolgáltatással. Legismertebb a YouTube.¹⁷

Egyéb Web2-es szolgáltatások

- **Hírcsatornák:** (RSS, Atom) lehetővé teszik, hogy egy weboldalra felkerült híreket automatikusan sugározzák a regisztrált felhasználóknak, mentesítve őket a weblapok változásának figyelésétől. Ma már szinte valamennyi magára kicsit is adó weblap, blog, portál rendelkezik ezzel a szolgáltatással.
- **Podcasting:** on-line tartalmak terjesztésének egy formája. Egy hírcsatorna (RSS vagy Atom) segítségével tájékoztatja a felhasználót arról, hogy új tar-

talom áll a rendelkezésére. A podcasting mindenkinek lehetővé teszi, hogy otthon készített „rádióműsorát” elérhetővé tegye a világhálón bárkinek. Ugyanezen technológia képes videók kezelésére is.

- **Mashup:** több Web2.0-s szolgáltatás hibrid használata. Pl. egy tartalommegosztó oldal, vagy egy közösségi oldal összekapcsolása a GoogleMaps szolgáltatással.¹⁸
- **Nyílt forráskódú szoftverek:** egyrészt ezek használatával válik lehetővé a felsorolt szolgáltatások létrehozása, üzemeltetése; másrészt egyre több területen jelennek meg teljes értékű on-line alkalmazások. Például irodai alkalmazások – webes levelező, üzenet- és fájlküldő szolgáltatás, napirendtervező, szövegszerkesztő és táblázatkezelő, képmegosztó rendszer, integrált könyvtári programok – Koha, Evergreen¹⁹ stb. Rendkívül bőséges a választék. Minőségük semmivel sem marad el a fizetős programokétól.²⁰

Az itt leírtakkal igyekeztem röviden bemutatni a Web2.0-val kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, röviden és világosan megfogalmazni tartalmát. filozófiáját és szolgáltatásait. Természetesen a „teljesség igénye nélkül”, hiszen egy állandóan változó, folyamatosan fejlődő világról van szó, amelyben mindig új és új szolgáltatások, ötletek kerülnek előtérbe, esetleg tűnnek el a sülyesztőben.

Bízom benne, hogy a Web 2.0 megismerésével a Könyvtár 2.0 fogalomkörének bemutatása is könnyebb lesz.

Library 2.0 – Könyvtár 2.0

A Web 2.0-ban megfogalmazott szempontok természetesen átültethetőek a különböző szakterületekre is. A könyvtárosok nagyon rövid idő alatt érzékelték ezt, és már 2005 májusában elkezdődött ennek a fogalomnak a könyvtári karrierje.²¹

A hazai szakmai életben is nagyon hamar megjelent, 2006-ban már sokan felvetették, hogy a beszélni kell róla, és reagálni kell azokra a kihívásokra, amelyek a könyvtárakat érték, érik.

Az első hírek a blogokban jelentek meg, majd rövid időn belül a Katalisten, a KIT-ben és egyéb szakmai fórumokon is szóba került, hogy a magyar könyvtárügynek is követnie kell a változásokat.

A változás irányáról, mértékéről, sebességéről, eszközeiről azonban nagyon megoszlanak a vélemények, megosztott a szakma. Sokan vannak, vagyunk, akik értik, érzik a változások szükségességét, de azt is látják, hogy ez milyen és mekkora veszélyekkel jár. Elég itt szemléltetésül idézni egy Katalist-beszélgetés néhány sorát:

„...És ez a veszélyes, ettől tartanak az emberek, a hagyományosan gondolkodó könyvtárosok, és én, az a fiatal ember is, aki mindezen veszélyek láttán is azt mondja, hogy nem tehet másként a könyvtár, mint alkalmazza ezeket az eszközöket. Mert ha nem mi tesszük, megteszi valami cég előbb-utóbb, és abban kevesebb lesz a köszönet... És hiába győzködsz minket, igazából tényleg érezni lehet – no, nem az intellektussal, hanem valami mással –, hogy ez a permanens technológiai change, amibe kerültünk, amibe valahogyan belekényszerültünk, az emberséget, a humanumot veszélyezteti, korlátozza, mechanizálja...”²²

Nem egy új technika meghonosodásáról van szó, mint eddig, hanem egy teljesen új szemléletmód bevezetéséről. Arról, hogy az új körülmények között a könyvtár = **alkalmazkodó könyvtár**. Hívhatjuk **Könyvtár X.0**-nak is! Akár félévente, évente új és új verziószámot adva, hogy a médiában jól eladható legyen...

Folyamatos változásról van szó, ahol már soha nem lesz idő tökéletes termékek létrehozására. Nem engedik a korlátok – az idő, információmennyiség, felhasználók, fenntartók stb. Állandó aszinkronitásban kell dolgozni, fel kell adni az egyirányú ismeretközlés monopóliumát. Fel kell vállalni – ami talán a legnehezebb – a folyamatos kihívásokat, az állandó bizonytalanságot és az igen gyakori „tévedést”, a korrekciót.

A **könyvtáros = alkalmazkodó könyvtáros**. A hagyományos kompetenciákon túl újakat kell elsajátítania, amiből a legfontosabb a nagyfokú rugalmasság, nyitottság minden kezdeményezésre (a felsorolást lehetne folytatni – de ez nem az én „kompetenciám”).

Nagyon nehéz, de vállalni kell azt az attitűdöt, amit az egyik hazai „guru” megfogalmazott a blogjában a Könyvtár 2.0-ról: *„Igazából nem tudom megfogalmazni. Én állítólag azt csinálom, mondtam ezt már én is, más is, próbáltuk elemezni, meghatározni, de mindig belemarkoltunk valószínűleg a semmibe. Azt nem mondanám, hogy bullshít-generátor a blogom, de mondjuk azt, hogy aki nagyon elméleti síkon foglalkozik a dologgal, az közel jár hozzá. (Ilyet itthon nem is ismerek hál'istennek.)*

Nézzük meg, mit jelent, jelenthet innen az asztalom mögül az egyes résztvevőknek a Könyvtár 2.0 fogalom... Valami olyasmi jött ki az egészből, hogy a K2-t baromi nehéz elkapni. Leginkább azt lehetne mondani, hogy tendencia...”²³

Szerintem az utolsó szóval a szerző eltalálta a Könyvtár 2.0 lényegét: **„tendencia”!** Vagyis nem lezárt, pontosan leírható folyamatról van szó. Ami elmondható róla az, hogy most éppen ezt és ezt értjük rajta. Az éppen aktuális folyamatok írják le a lényegét.

A legfontosabb kérdésnek azt tartom, hogy a kulcsszereplők változásai miként változtatják meg a könyvtárakat? Milyen új szerepeket kell vállalnia a jövőben a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak? Erre csak állandóan változó válaszokat tudunk adni, vagyis folyamatosan újra kell definiálni önmagunkat és a feladatainkat. Nehéz lesz!

Bár sokat foglalkozom a kérdéssel, sokat olvasok a témáról, nincsenek kész válaszaim. Azt látom, hogy másnak se nagyon. Vannak ötleteim, hogy a Web 2.0 eszközeivel, annak mintájára milyen alkalmazásokat lehetne behozni a könyvtárakba, de nem tudom, hogy ez válasz lesz-e arra, hogy milyen legyen a jövő?

Minden könyvtár és könyvtáros egy kicsit magára lesz utalva ebben a folyamatban. A tapasztalatok hagyományos cseréje is áttevéődik a virtualitás világába. Egyenként kell megtalálni azokat az eszközöket, amelyeket alkalmaznak. Ezek közül az egyik beválik, a másik nem. Egyik helyen működni fog, a másikon nem. Egyik sem azt fogja jelenteni, hogy jó vagy rossz. Inkább a bevált és nem működő fogalmakkal lehet majd ezt helyettesíteni. Ami az egyik helyen sikeres, azzal érdemes máshol is próbálkozni – de egyáltalán nem biztos, hogy majd ott is ugyanolyan sikert fog jelenteni. A 2.0-s könyvtári alkalmazások sikere azon fog múlni, milyen mértékben sikerül azokat elfogadtatni, népszerűsíteni a felhasználók körében.

Itt kerül elő a régóta emlegetett felhasználó! Eddig csak beszéltünk a fontosságáról, de a jövőben sokkal mérhetőbben jelenik meg valamennyi szolgáltatásban. Minden alkalmazás értékét az fogja megadni, hogyan fogadja az OLVASÓ!

Nézzük meg, melyek azok a kérdéskörök, amelyek leginkább előtérbe kerülnek, amikor a szakmánk megújulásáról beszélünk!

- **Kitüntetett pont marad-e az információ- és tudás folyamataiban a könyv, a könyvtáros és a könyvtár?** A válasz: nem! Nagyon sokszereplőssé válik a terep. A könyv és a hagyományos papíralapú hordozók egyre inkább háttérbe szorulnak a digitális hordozókon található tartalmakkal szemben. A könyvtár ezzel párhuzamosan mindinkább elveszti az információ megőrző szerepét. Bármit mond a szakma, bármennyit beszélünk a minőségről és más szempontokról, már ma is látszik, hogy ez a tendencia egyre gyorsuló ütemben tovább folytatódik. Egyre kevésbé lesznek a könyvtárak az információ tárolásnak egyedüli letéteményesei. Már ma is teljesen természetes, hogy akár egy-egy magánszemély is nagyságrendekkel több információval rendelkezik egy kisebb szakterületről, mint a legfelkészültebb szakkönyvtár. És akkor még nem beszélünk a piaci szereplőkről!

A könyvtáros – bármilyen felkészült is – csak egy ember. A kollektív tudással szemben csak vesztes maradhat.

- **Közösségi pont?** Véleményem szerint elsősorban a területi ellátást folytató könyvtárak körében lehet az egyik fennmaradást segítő lehetőség. Az egyik kulcsszereplő, a „döntéshozó” jelenleg támogatja ezt az elképzelést. Tehát mindenképpen érdemes rá figyelni és megoldásokat keresni. Ez nem azt jelenti, hogy passzívan „felkínáljuk” az olvasónak ezt a lehetőséget, hanem nagyon is aktívan kell kialakítani, létrehozni, működtetni ezeket a közösségeket. Függetlenül attól, hogy ennek fizikai vagy virtuális megvalósulása lesz-e. Lásd a közösségszervező és közösségi kapcsolatokat menedzselő alkalmazások felhasználását.

A hazai könyvtárak és könyvtárosok egy része már felfedezte ezeket, és eljutott odáig, hogy virtuális közösségeket kellene létrehozni. Ennek egyik jeleként a könyvtárak megjelentek a közösségi oldalakon (pl. iwiw). A gond csak az, hogy nem tudnak ezekkel mit kezdeni! Nem tudják, hogyan tovább. Nem elég merészen alkalmazni ezeket az eszközöket. Hiába a lehetőség, a közösség építésre, felhasználói csoportok létrehozására, fórumok kialakítására, azonnali üzenetek továbbítására, apróhirdetésekre, célzott információ továbbítására. Mindössze a könyvtárak 3 százaléka élt azzal a lehetőséggel, hogy ezek egy részét használja is. (84 könyvtárból 3-4)²⁴.

A virtuális közösségek megszervezése elsősorban vezetői szemléletváltást kell, hogy jelentsen! El kell fogadni, hogy a beosztott önállóan kezdeményezhessen, és el kell fogadni, hogy ebben a munkaformában mindig ott van a hibázás lehetősége is, mert nincs a dolgozó mögött állandóan a kollektíva, aki támogatja, segítse. A hibázás itt nem büntetendő, hanem javítandó tényezőként van jelen! Aki a tűzvonalban van, annak rögtön válaszolnia, azonnal reagálnia kell. Gyakran nem kielégítő, pontatlan a válasz. A régi felfogásban ezt kiküszöbölte az ellenőrzés többlépcsős rendszere. Igen ám, de egy CHAT-csatornán nincs késleltetési lehetőség. Egy fórumon „csípőből” kell megválaszolni kérdéseket. Tehát nagyobb a tévedés lehetősége.

Vagyis fel kell készülni arra, hogy a hiba be van építve, kódolva van az ezeket az eszközöket alkalmazó könyvtárosoknál. Meg kell adni a lehetőséget, hogy a kollektív tudás korrigálja az esetleges tévedéseket. A korrekciók is ugyanúgy a nyilvánosság előtt zajlanak, mint maga az elvégzett munka. Ez óriási hátrányt jelent majd a magánemberekkel szemben folytatott versenyben. Hiszen nekik nincs fenntartójuk, felettes számonkérő szervük. Nyugodtan tévedhetnek, vagy mondhatnak szándékosan hülyeségeket. Míg egy hasonló helyzetben dolgozó könyvtárostól mindig számonkérhetik a tévedéseit. Napjainkban ez még nagyon könnyen az állásába is kerülhet!

- **Nemcsak olvasás, hanem egyéb aktivitások színhelye.** Rímél a közösségi pontra, talán annyival hővebb, hogy kiterjeszti a könyvtár funkcióját az „egyéb aktivitások” kifejezéssel. Erre is látunk megoldásokat. Eddig a valós fizikai térben történtek: előadások, találkozók stb. A könyvtárak régóta alkalmazzák ezt az olvasók megnyerésére. A Könyvtár 2.0 ezen a területen egyrészt az ehhez szükséges terek kialakításában tud segíteni²⁵, másrészt szintén átteszi ezeket a virtuális térbe. Az első könyvtár már 2005-ben megjelent a Second Life-ban.²⁶ Meggyőződésem, hogy hamarosan lesz magyar követője is. A kérdés, hogy ezt vajon melyik könyvtár fogja megvalósítani? (Az én tippem: egy gyerekkönyvtár!) Könyvtárnak kell-e ezt elkészíteni vagy inkább kérjünk meg néhány tehetséges olvasót – lehetőleg a legfiatalabb korosztályból –, hogy működtesse ezt nekünk?
- **Belső információ és tudásmenedzsment folyamatok felfrissítése.** Customer Relationship Management (CRM) kifejezés, amely magyarul ügyfélkapcsolat-kezelés. A könyvtáros fülének elég rosszul hangzó kifejezés – elég, ha a közszolgáltatókkal folytatott telefonos meccseinkre gondolunk –, de megkerülhetetlen. A Katalisten nemrégiben folyt hosszú párbeszéd a kérdésről. A támogató és a fontosságát megkérdőjelező oldal is nagyon fontos szempontokat sorolt fel. Meggyőződésem, hogy hamarosan nem „szeretet” kérdése lesz, hanem minden nagyobb könyvtárban alapkövetelmény. Másként nem leszünk képesek kezelni a szükséges információkat. (Lásd: Katalist archívum: a „CRM-vitához” fejléccel 23 hozzászólás tárgyalja ezt a kérdést 2007. november 20-áig).
- **Az olvasóból közbeszóló, kommentáló partner lesz.** Két oldalról is megközelíthető tendencia. Az első megközelítésben az olvasó a dinamikus web-lapon felkínált lehetőségekkel élve állandó kommunikációs kapcsolatban állhat a könyvtárral. Eszközei: vendégkönyvek, fórumok, könyvtári blog kommentárok. A másik megközelítésben a felhasználók saját kommunikációs csatornáikat használják arra, hogy véleményüket, információikat eljuttassák a könyvtárakba. Eszközei a blogok, a közösségi oldalak.
- **Információ nemcsak a könyvtárban érhető el, hanem a világ bármely pontján.** Ez a tendencia az elektronikus könyvtárak kialakulásával indult el, ma egyre inkább gyorsulni látszik. Már a világ minden országában kiemelt stratégiai cél a hagyományos dokumentumok digitalizálása. Ebből nemcsak a könyvtárak, hanem a piacorientált vállalkozások is aktívan részt kérnek. Egyre nő a csak digitális formában létező információk mennyisége is. Jelenleg egyedül a szerzői jogi szabályozás jelent akadályt a „hivatalos oldalnak”, hogy az így rendelkezésre álló információtömeget teljesen szabadon

hozzáférhetővé tegye. A magánszféra ezzel szemben kikerüli ezt az akadályt, és gyakorlatilag szinte minden igazán „érdekes” információt elérhetővé tesz.²⁷ A könyvtáraknak fel kell készülniük arra, hogy az a hatalmas információs vagyont, ami jelenleg csak náluk található meg, továbbra is rajtuk keresztül legyen elérhető. Erőteljes lobbitevékenységet kell folytatni abba az irányba, hogy a „hivatalos” jogi korlátozás a könyvtárak számára is tegye lehetővé a digitális információk rendelkezésre bocsátását, ugyanúgy, mint a hagyományos dokumentumok esetében is történt. Ennek érdekében biztosítani kell, hogy minden felhasználó részére a hét minden napján 24 órában álljanak rendelkezésre a könyvtári szolgáltatások. Eszközei lehetnek: a hírszatórnák, a csevegőszobák, a wikik stb.

- **Az információfeldolgozás is közösségi folyamattá válik.** A megnövekedett információmennyiségben való eligazodással, valamint annak feldolgozásával a könyvtári világ már most sem képes lépést tartani. Lényegében feladták, hogy az interneten megtalálható információkat gyűjtsék, feldolgozzák. Halvány próbálkozások vannak arra, hogy egy-egy értékesebb szeletét kezeljék, de minden erőfeszítés ellenére ez egyre reménytelenebbnek látszik. Az információkban való eligazodás ma már teljes mértékben meghaladja egy-egy könyvtár kompetenciáját, de nyugodtan kijelenthetjük, hogy a könyvtárosok kollektív erőfeszítései is hamarosan kimerülnek. Mi a megoldás? A felhasználók bevonása az információk osztályozásába és feltárásába. Ennek egyik eszköze a linkgyűjtemények használata²⁸, vagy a folkszónómia lehetőségének biztosítása a könyvtári információfeldolgozás során. A működő könyvtári alkalmazások elsősorban a nyílt forráskódú OPAC-okat használó könyvtárakban találhatók, amelyek lehetővé teszik a „címkefelhő” használatát a katalógusaikban.
- **Dinamikus felhasználói oldal.** Az eddigi weblapokkal ellentétben biztosítani kell a lehetőséget a felhasználóknak, hogy a könyvtár valamennyi szolgáltatásához hozzáférhessenek, arról véleményt nyilvánítsanak, illetve legnagyobb részét szabadon szerkeszthessék. A könyvtáros társadalom részére jelenleg ez teljességgel elképzelhetetlen és a legnagyobb szentségtörésnek látszik (olvasói katalogizálás, tartalmi feltárás stb.). Pedig nem az! Már találhatunk rá példát, hogy a felhasználók építenek egy katalógust – LibraryThing²⁹ – vagy annak egy részét közösségi katalógusként – UTCA.³⁰ De ettől egyszerűbb megoldások is léteznek: véleménynyilvánítás egy-egy elolvasott könyvről; kommentárok, beszámolók, videofelvételek, fotók elhelyezése a felhasználók által, recenziók az olvasott, hallgatott vagy nézett dokumentumról stb. Ezekre már jelenleg is vannak példák. Az ehhez szükséges szoftverek már megtalálhatóak a hálózaton³¹ és minimális technikai ismerettel használhatóak.³²
- **Közzététel – közreműködés.** Az előző probléma megfogalmazása kissé más megközelítésben. Eddig a könyvtárak közzétettek információkat. A jövőben ezt fel kell hogy váltsa a közreműködés az információk előállításában. (A kezdeményező szerep már nem a könyvtárak privilégiuma lesz.)
- **Kétirányú kommunikáció.** Az összes előző felvetésben megtalálható ez az elem. De érdemes külön is kiemelni, mert rendkívül fontos, hogy itt **egyenrangú felek kétirányú kommunikációjáról** van szó. Meg kell változtatni a

„hivatali” szemléletet, és teljesértékű partneri viszonyt kell kialakítani. Nagyon nehéz feladat, hiszen ezt nem tanultuk, nem gyakorolhattuk. Ráadásul igen nehéz megtanulni ennek a kezelését. E szerepsajátítás hiányában minden technikai fejlesztés, minden 2.0-s próbálkozás zsákutcába juthat.

Miért jó a könyvtáraknak a 2.0-s fejlődés?

Rossz a kérdés!

Az orvos nem kérdezi a betegtől, hogy ízlett-e a gyógyszer! Hanem azt mondja: ahhoz, hogy tovább élj, vedd be ezeket a gyógyszereket, ha nem teszed, akkor magadnak ártasz.

Nekünk is ez az alternatívánk van. Nyeljük le a Web 2.0-s gyógyszereket, alakítjuk át életmódunkat. Nem lesz könnyű! Ehhez sok mindenről le kell mondani az eddig megszokott életünkéből, és sok új dolgot kell megtanulnunk. De bízom benne, hogy a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak közösen sikerülni fog, képesek lesznek arra, hogy szemléletet váltsanak, képessé váljanak a megújulásra.

JEGYZETEK

- 1 Pintér Róbert: Kettő pont nulla – avagy van-e jövője a mai könyvtáraknak? Új kommunikációs lehetőségek a könyvtárban. Konferencia, FSZEK, 2007. november 19.
- 2 *ek.klog.hu/2007/11/14/filozofia-es-gyakorlat-avagy-mi-fan-terem-a-k2-de-mostmar-tenyleg/* (2007. 11. 18.)
- 3 Web 2.0 szubjektíven In. *web.buzz.hu/tags/web2/* (2007. 11. 18.)
- 4 *en.wikipedia.org/wiki/Web_3.0* (2007. 11. 19.); Library 3.0: where art our skills? In. *www.ifla.org/IV/ifla73/papers/151-Saw_Todd-en.pdf* (2007. 11. 21.)
- 5 *en.wikipedia.org/wiki/Web_2.0#_note-graham* (2007. 11. 18.)
- 6 *www.klog.hu* (2007. 11. 20.)
- 7 *www.daypop.com*, *www.kurohin.org*
- 8 *harleqin.blogspot.com* (2007. 11. 20.)
- 9 *www.startlap.hu/support/szerk.html* (2007. 11. 21.)
- 10 *www.iwiv.hu* (2007. 11. 21.)
- 11 *hu.wikipedia.org/wiki/Kezd%C5%91lap* (2007. 11. 21.)
- 12 *www.babanet.hu* (2007. 11. 21.)
- 13 *www.shvoong.com* ; magyar változat: *hu.shvoong.com/* (2007. 11. 21.)
- 14 *www.interbib.se/default.asp?id=3762* (2007. 11. 21.)
- 15 *opac.lmvk.hu/videodb/index.php* (2007. 11. 21.)
- 16 *www.flickr.com* (2007. 11. 21.)
- 17 *www.youtube.com* (2007. 11. 21.)
- 18 *www.topictrends.com* – A Flickr, a Google Maps, a YouTube összekapcsolása. (2007. 11. 21.)
- 19 *koha.org/* (2007. 11. 21.)
- 20 *www.download.com/* (2007. 11. 21.)
- 21 Miller, P. Do libraries matter?: The rise of library 2.0 (A Talis White Paper), Talis. Retrieved May 18, 2005. *http://www.talis.com/downloads/white_papers/DoLibraries-Matter.pdf* (2007. 11. 18.)
- 22 Budai László hozzászólása a CRM-vitához. Katalist. (2007. 11. 20.)

- 23 ek.klog.hu/2007/11/14/filozofia-es-gyakorlat-avagy-mi-fan-terem-a-k2-de-mostmar-tenyleg/ (2007. 11. 20.)
- 24 Networkshop 2007 konferencia. Eger, 2007. 04. 11-13. Könyvtár 2.0 / Ládi László
- 25 konyvtarepiteszet.klog.hu/ (2007. 11. 21.)
- 26 foo.secondlifeherald.com/slh/2005/01/turning_the_pag.html (2007. 11. 21.)
- 27 Pontos hivatkozást ebben az esetben nem adok a legalitás bizonytalan kérdése miatt. Ebben a kérdésben mindenki kérdezze meg tizenéves ismerősét. Ismereteik ezen a területen kimeríthetetlenek és naprakészek.
- 28 del.icio.us/ (2007. 11. 21.)
- 29 www.LibraryThing.com (2007. 11. 21.)
- 30 www.vein.hu/library/iksz/serv/kl/full0705/28-29.pdf. (2007. 11. 21.)
- 31 ol.klog.hu/ (2007. 11. 21.)
- 32 opac.lmvk.hu/video/db/index.php (2007. 11. 21.)

Ládi László

HUMANUS – Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa

2008. február 5-én adtuk át a Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisát (HUMANUS) a nagyközönségnek: ettől a naptól érhető el a szolgáltatás honlapja, azon keresztül a bibliográfiai adatbázis. Elképzelhető tehát, hogy a cikk olvasói számára már ismerős e név. Az adatbázist az Országos Széchényi Könyvtár Gyűjteményfejlesztési és Feldolgozási Igazgatója, valamint az általa felügyelt, vezetett Humántudományi Bibliográfiai Osztály (HBO) „tervezte”.

A következőkben a Humántudományi Bibliográfiai Osztály munkatársaiként amolyan „hogyan készült” ráadással, háttérmagyarázatokkal szeretnénk meglepni az olvasókat. Nem rendszerleírást, -ismertetést végzünk.

Előljáróban fontosnak tartjuk azt is megjegyezni, hogy ezt a nyitó állapotot nem tekintjük feltétlenül lezártnak, véglegesnek; a széles értelemben vett szakmai közönség, közösség véleménye kulcsfontosságú számunkra, így amennyiben majd megosztják velünk meglátásaikat, örömmel kamatoztatjuk.

A névadás lépései

Humántudományi

Két tényező, nevezetesen a humán- és társadalomtudományok (*Human and Social Sciences / Human- und Sozialwissenschaften*) nemzetközileg elterjedt tudományfelosztás léte, illetve a tény, hogy a magyar vonatkozású társadalomtudományi szakirodalom bibliográfiai feldolgozása biztosítottnak tekinthető, együttesen magyarázzák a névadást. E két tényező azt sugallta, hogy a fennmaradó, jelenleg többnyire szakkbibiográfiai nélküli tudományterületek átfogó jelölésére, multidisz-